

Türk Dış Politikasında Balkan Misâkı ve Önemi

Balkan Pact and Its Importance in Turkish Foreign Policy

İsmail ÖZER¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.793210

Öz

Balkanlar, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dünya politikasında her zaman önemli bir konum olmuştur. Türkiye açısından sınırlarının muhafazası için özel bir önem arz eden Balkanların önemli durumundan dolayı Mustafa Kemal Atatürk Türkiye'nin batı sınırlarının korunabilmesi için Balkan ülkeleri ile dostluk ve iş birliği yapmanın gerekliliğine inanmaktaydı. Bu sebeptendir ki Balkan ülkeleri ile ilişkilerin iyileştirilmesi Atatürk dönemi Türk Dış Politikasında üzerinde hassasiyetle durulan bir mesele olmuştur. Atatürk'ün dış politika anlayışında ülkeler arasında diyalog ve iş birliğinin ön planda olması düşüncesi hakimdir. Nihai bir barışın ancak milletlerin problemlerini savaş meydanlarında değil müzakere masalarında çözmeye çalışması ile mümkün olduğunu düşünen Atatürk, Türk Dış Politikasını da bu doğrultuda yönlendirmiştir. Türkiye'nin bölgesel bir güç olması gerçeğinden hareketle Atatürk, küresel güçler karşısında güç dengesine yönelik politika takip etmeye gayret etmiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için ise özellikle komşu ülkeler ile çözülemeyen problemlerin halledilmesi yolunu tercih etmiştir. Bu dış politika anlayışının pratiğe geçmiş hali ve yurttan sulh cihanda sulh anlayışının ilk tecrübelerinden birisi olan Balkan Misâkı onun zihninde tüm Balkan Milletlerinin sosyal, kültürel, ekonomik ve askeri açıdan birliğini teşkil etmekteydi. Bu politika anlayışı hem Atatürk dönemi hem de sonrası Türk Dış Politikasında etkili olduğundan dış politika araştırmaları içerisinde üzerinde önemle durulması gereken konulardan bir tanesidir. Bu bakımdan amaç Türk Hükümeti'nin aralarında yüzlerce yıllık kadim sorunlar bulunan Balkan devletleri'ni ortak bir paydada buluşturabilmek için sarf ettiği çabayı ortaya koyabilmektir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Balkan Misâkı, Mustafa Kemal Atatürk, Dış Politika, İki Savaş Arası Dönem

Abstract

The Balkan region has always been an important position in world politics before and after the First World War. The Balkans was important region to be followed precisely in terms of preservation of the borders of Turkey. Mustafa Kemal Ataturk believed in the necessity of making friendship and cooperation with Balkan countries to protect the Turkey's western borders. For this reason, relations with the Balkan countries became an important agenda in Atatürk's foreign policy. Dialogue and cooperation among the countries are at the forefront in the foreign policy of Atatürk. Considering that a real and lasting peace is possible only by trying to solve the problems of the nations at the negotiating tables. Atatürk, also directed Turkish Foreign Policy as said direction. Turkish Foreign Policy followed a path towards power balance against global Powers. Turkey was a regional power. In order to achieve this, he opted for the solution of important problems that cannot be solved especially with neighboring countries. Balkan Pact, which was the practice of this foreign policy approach and one of the first experiences of peace understanding in the homeland, was a social, cultural, economic and military unity of all Balkan Nations in his mind. This understanding of policy has been effective in Turkish Foreign Policy both in the Atatürk period and after. Therefore, it is one of the issues that should be emphasized in foreign policy research. The aim of this article is to demonstrate the efforts of the Turkish Government to bring together the Balkan States, which have hundreds of years of problems, on a common ground.

Keywords: History of the Republic of Turkey, Balkan Pact, Mustafa Kemal Atatürk, Foreign Policy, Interwar Period

Extended Abstract

Balkan Misâkı or as used mostly in the literature The Balkan pact is the first cooperation attempt between Balkan countries. The cooperation among the Balkan States which conducted to the conclusion of the Pact of Balkan had started at the Balkan conferences preceded by bilateral pacts of friendship and peaceful solution of disputes in accordance with the policy and principles of the League of Nations. The first conference was held in Athens in October 1930; the second took place in Istanbul October 1931; the third in Bucharest in October 1932, and the fourth in Salonica in November 1934. The Balkan Pact, was a treaty signed by Greece, Turkey, Romania and Yugoslavia on 9 February 1934 in the capital of Greece. This treaty had also the secret protocol, consisted of eight items. The main idea of it was that the cited treaty of the Balkan Entente was a defensive by its character and it would be used in condition of aggression from some countries and united with Balkan state. The only centre of the work's coordination was the Council of the Balkan Entente, consisted of the Ministers of Foreign affairs countries-participants of this treaty. According to this agreement, signatories of the treaty reciprocally guaranteed the safety of their common frontier. They committed themselves to conform their activities, which could be done in case of violation their interests, and not to undertake some political statements with other Balkan states, haven't signed this treaty without preliminary consultation. Balkan Pact was open for joining other Balkan countries. The Balkans have been important geopolitical region in every period of history. Especially in the 19th century, there were many problems among the Balkan countries. These problems continued after the Balkan countries were freed from Ottoman rule. Balkan states first tried to gain land from the Ottoman Empire. Then they fought not to share their winnings with each other. Thus, impossible border problems occurred among themselves. Bulgaria enlarged its country, which gained important lands in the First Balkan War. But Bulgaria lost a lot of land in Balkan II and World War I. For this reason, Bulgaria Bulgaria wanted to restore its territories lost in the war. The political and military struggle of the Balkan countries with each other both weakened them and prepared the ground for the intervention of global states. Hitler's accession to power in 1933 and Mussolini's attempt at treaty revision constituted a serious threat to peace in Europe.

The Republic of Turkey has entered a restructuring process after the Treaty of Lausanne. The aggressive attitudes of Italy and Germany were a significant danger. Turkey did not want these two states to be effective on the Balkans. In order to solve the problems between the Balkan countries, Turkey and Greece have launched a new initiative. The Balkan states moved to preserve stability and peace in the region through political agreements. At this point, Mustafa Kemal Atatürk had a decisive role. The aim of this academic study is to examine one of the important issues of Turkish foreign policy based on archive documents and sources of the period. The article covers the period from just after World War I to 1934. In the article, the Balkans and in Turkey prevailing political, economic and social conditions has been studied. The study clearly shows that this agreement has been realized with the efforts of Turkey. The agreement signed with the aim of contributing to world peace does not contain an offensive content, unlike similar ones. The pact only determines what to do if member states are attacked by a Balkan country

Giriş

Balkan coğrafyası, 19. yüzyılın başından günümüze Avrupa'nın en problemlili yerlerinden birisi olmuştur. Avrupa'nın büyük güçleri arasında anlaşmazlıkların önemli bir kısmı bu bölgede doğmuş, büyümüş ve nihayetinde savaşla sonuçlanmıştır. Birinci Dünya savaşından sonra Romanya, Çarlık Rusya'dan Besarabya, Macaristan'dan Transilvanya ve Bulgaristan'dan Güney Dobruca'yı ele geçirmiştir. Bulgaristan, Gümülcine ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a, Makedonya'nın bir kısmını da Yugoslavya'ya kaptırmış, Ege Denizi ile bağlantısı kesilerek küçük bir kara devleti haline gelmiştir (Eyicil, 2004: 339). Balkanlar'da küresel güçler tarafından yapılan bu düzenlemeler çatışmalara altyapı hazırlayan sorunlar ortaya çıkarmıştır (Yılmaz 2017:446). Bu çerçevede Balkan devletleri, gerek Balkan Savaşları gerekse Birinci Dünya Savaşı'ndan arta kalan uyuşmazlıkların çözülmesi için gayret sarf etmiş ve kendi aralarında ikili antlaşmalar yapmışlardır (Tekinsoy, 2017: 307).

Balkanlar, Türkiye'nin muhafazası açısından hassasiyetle takip edilmesi gereken bir bölge idi. Batıdan yönelebilecek tehlikeler için emniyet altına alınması gerekmektedir. Balkan coğrafyasındaki çatışma ve anlaşmazlıkların temelinde bölgeye büyük güçler tarafından yapılan dış müdahaleler yer almakta olduğundan Türkiye'yi de içine alabilecek bir savaşa zemin hazırlayan bu müdahaleleri engellemenin tek yolu Balkan ülkelerinin birbirleri ile iş birliği içerisinde bulunmasından geçmekteydi. Türkiye açısından Balkanlar'da kalıcı bir barış ancak bölge devletleri ile kalıcı dostluk kurularak sağlanabilirdi. Mustafa Kemal Atatürk, Türk Devleti'nin dış politika esaslarını Kurtuluş Savaşı içerisinde belirlemeye başlamıştır. 8 Eylül 1922'de İzmir yolunda "Yunanlıları yenip ezdik. Fakat memleketin selameti ve Akdeniz'in huzuru için yakında Yunanlılara elimi uzatacağım ve onlarla bir anlaşma yapacağım" ifadesinde ve 1 Mart 1922'de TBMM'de yaptığı aşağıdaki konuşmasında Türk Dış Politikasının ip uçları görülmekte idi (Irmak, 1978: 18):

"Bulgar halkının menfaatlerinin Türkiye ile müşterek olduğunu takdir ettiğine eminim. Bulgaristan'ın evvel ve âhir bu alâkanın icabatına tevessül eyleyeceğine kanaatim vardır. Türkiye dostluğunun kendilerine temin edeceği menafii azîmeden Bulgarların gafil kalacağı zannedilemez. Arnavutluk Hükümetine gelince: Bu hükümeti İslamiye halkıyla asırlarca beraber yaşadık. Uzun zamanlar kendileriyle tevhidi hayat ve mukadderat eyledik. Harbi Umumiden sonra Yugoslavya Devleti şekline inkilâb eden eski Sırbistan'ın menafii hayatı-yesiyle alâkadar hedefler vardır ki, bu hedefler, bugün bize müteceviz düşmanın elindedir" (TBMMZC, 1338: 12).

Atatürk döneminde Türkiye, dış politikası vasıtası ile kendi varlığını ve bu varlığın dayanağı olan Türk kimliğini meşrulaştırma gayreti içerisinde olmuş, milli kimlik ve milli devlet ilişkisini milli dış siyasetin kaynağı yapmayı hedeflemiştir. Atatürk dönemi Türk dış politikası iki ana eksen etrafında dönmekteydi:

1-Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bağımsızlığının korunması ve Lozan Antlaşması ile oluşan statükonun devam ettirilmesi ile Sovyetlerin ideolojik ve bölgesel yayılması karşısında güvenliğin sağlanması,

2- Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin laik, milli ve üniter rejiminin korunması (Karpas, 2012: 249).

Türkiye, eski toprakları üzerinde bir hak iddiasında bulunmadığı için 1923 Lozan Antlaşması sonrasındaki süreçte Balkan devletleri ile ilişkilerini geliştirebilmek için önemli bir ivme yakalamıştır. Atatürk, Balkanlar'da bir ittifak oluşturmayı geniş bir planın parçası olarak değerlendirmekteydi. Balkanlar'da kuvvetli bir birlik kurmak ve böylece batı sınırlarından gelmesi muhtemel tehlikelere karşı bir güvenlik duvarı meydana getirmek istiyordu (Özer, 2017: 480). Balkan ülkeleri ile Türkiye arasındaki bu bağ Türkiye'nin Avrupa sistemi ile daha organik bir bağ kurmasına da yardımcı olabildi (Sander, 2013: 179). Bu çerçevede 15 Aralık 1923'te Arnavutluk, 18 Ekim 1925'te Bulgaristan, 28 Ekim 1925'te Yugoslavya ve 30 Ekim 1930'da Yunanistan ile dostluk ve iş birliği antlaşmaları imza edilmiştir (Yılmaz 2017:446). Yapılan bu anlaşmalarla Türkiye ile Balkan devletleri arasındaki ilişkiler iyileştirilmiş ve iş birliği yapılması için gerekli olan barış ve dostluk ortamı hazırlanmaya çalışılmıştır. 1920 Küçük Antant(Little Entente), 1925 Locarno (Pact of Locarno), 1928 Kellogg-Briand Paketi (Kellogg-Briand Pact) ve 1929 Litvinov Protokolü (Litvinov Agreement) gibi anlaşmalara bakıldığında devletlerin kendilerine güvenlik çemberi oluşturmak için ittifak arayışlarına girdiği

görülmektedir (Akandere 2003:252). Bu gelişmeleri hassasiyetle takip eden Türkiye ve Yunanistan, mevcut sınırlarının değişmesinden yana olmadıklarından Balkanlar'da bir ittifak kurulması için gayret eden en aktif devletler olmuşlardır. Özellikle İtalya'nın durumundan çok tedirgin olan Türkiye açısından Balkanlar'da böylesine bir güvence çok önem taşımaktaydı (Ateş, 1986: 91). Türkiye, muhtemel bir İtalya-Bulgaristan ittifakı'na Yunanistan'ın dahil olmasını istemiyordu (Sönmezoğlu, 2015: 358).

İki savaş arasındaki bu hassas dönemde Balkanlara barış getirebilmek adına atılan, yurttan sulh cihanda sulh ilkesine de uygun adımlar, Türkiye ile Yunanistan arasında sıcak yakınlaşma ile başlayıp Balkan ülkeleri arasında konferansların başlamasına daha sonra ise Balkan Misâkı'nın imzalanmasına doğru hızlı bir seyir izlemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşiv belgeleri, Türk Basınındaki haber ve yorumlar ile konu hakkında çalışılmış olan akademik literatüre dayanan bu araştırma makalesinde Balkan Misâkı öncesi ve sonrası farklı bir bakış tarzı ile anlatılmaya çalışılarak Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda şekillenen Türk Dış Politikası, misâk'a üye devletlerin anlaşmanın inşasındaki rolleri ve Balkan Misâkı olarak tarihe geçen bu anlaşmada ikisi de Balkan ülkesi olan Bulgaristan ve Arnavutluk'un neden misâk dışında kaldıkları açığa çıkarılmak istenilmiştir. Literatürde genel olarak pakt şeklinde geçmesine rağmen dönemin birinci el Türk kaynaklarında misâk şeklinde kullandığından çalışmamızda da misâk kelimesi tercih edilmiştir. Aynı zamanda pakt kelimesi dış politikada genellikle saldırgan bir mana ihtiva etmektedir. Oysaki yapılan bu anlaşma saldırgan bir içerikte olmadığından misâk kelimesini kullanmayı daha uygun gördük.

1-Balkan Misâkı Öncesi Balkan Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler

Balkan devletleri arasındaki münasebetlerin düzelmesi hususunda en önemli gelişmelerden birisi 1891'de kurulmuş olan Uluslararası Barış Bürosu (International Peace Bureau-IPB) tarafından 27.si 1929 yılında Yunanistan'ın başkenti Atina'da düzenlenen Barış Kongresi'dir. Bu kongrede Yunan eski başbakanlarından Alexandros Papanastasiou, Balkan devletleri arasındaki problemleri müzakere etmek üzere Balkan Birliği Enstitüsü kurulmasını teklif etmiştir (Akşin, 1991: 259). Bu girişime olumlu bakan kongre, Balkan Konferansı'nın yapılması kararını almıştır. Bulgaristan, sınırları dışında kalan Bulgar azınlıklar meselesini konferansta gündeme getirmek isterken Yugoslavya böyle bir konunun konuşulması halinde konferansa katılmayacaklarını beyan etmiştir. Bulgaristan, II. Balkan ve I. Dünya Savaşı sonrasındaki anlaşmalar ile büyük toprak kaybına uğramıştı. Bulgaristan'ın problem yaşadığı ülkelerden birisi olan Yugoslavya, kendi hakimiyetindeki Bulgar azınlığa haklar verilmesini kabul etmiyordu (CBCA 30.10.0/226-523-13). Hatta 1932 yılında İstanbul'da toplanan Balkan Konferansına gelen Yugoslavya temsilcileri Bulgar'ların bir millet değil kavim olduklarından hareketle Yugoslavya'ya iltihak etmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir (CBCA 30.10.0/240-621-4). Yugoslavya, Makedonya'da Bulgar azınlığa ait bütün eğitim-kültür kurumlarını kapatmış, Bulgarca her türlü neşriyatı ki buna İncil de dahil yasaklamıştır. Hatta altı yüz kırk bir Bulgar öğretmeni ve Bulgar eğitim sistemi ile eğitim görmüş otuz yedi bin öğrenciyi sınır dışı etmiştir. Bu şartlar altında yaşayamayan altı yüz bin Bulgar, Makedonya'yı terk ederek Bulgaristan'a geçmişlerdir. Romanya, Makedonya'da ikamet etmekte olan Ulahları güney Dobruca'ya iskân etmiş böylece toprakları elinden alınan yerli Bulgarlar ile muhacir Ulahlar arasında kanlı çarpışmalar yaşanmıştır. Yunan-Bulgar anlaşmazlığının temelinde ise Bulgar'ların Ege Denizine çıkmak için Selanik şehrini istemeleri ve 1931 Hoover Moratorium'u gereğince Bulgaristan'ın Yunanistan'a vermekle mükellef olduğu tamirat ödemesi yatmaktaydı. Bulgaristan mali durumundan dolayı bu ödemeyi erteleyince Yunanistan da 9 Aralık 1927 tarihli Moloff-Caphandaris Mukavelenamesi ile Makedonya'da mallarına el koyduğu Bulgar azınlığa vermeyi taahhüt ettiği altmış üç milyon leva'yı ödemişlerdir (CBCA 30.10.0/226-523-13). Bu noktada şunu da ifade etmek yerinde olacaktır. Bulgaristan kendi ırkdaşlarına yapılan muameleden şikâyet ederken, kendi tabiiyetindeki Türk azınlığa da iyi davranmamıştır. 1933 yılında Dışişleri Bakanlığı tarafından Başbakanlığa gönderilen yazıda durum şöyle özetlenmiştir:

"...Çingeneler hariç tutulursa yarım milyondan az olmayan Türklerin, zamanın tahripkâr tesiratına ve emsali sık görüldüğü gibi ferden Bulgarlığa temasüllerine imkan bırakılması milli bir hata teşkil edeceği mülâhazasında bulunduğumuzdan Pomaklardan başlanarak

Bulgaristan Türklerinin memleketimize aldırılmaları zaruret kesbetmiştir. Çingenelerin hiç olmasa burada ehliperde denilen ve şehirde sakin olup Türkçe konuşan kısmını da memleketeye kabul ve hicrete teşvik ederek Protestan propagandasından kurtarmak çok isabetli olacaktır. Bulgar hükümeti ahden kabul ettiği hicret hakkını fiiliyatta hiçe indirmekte, hele Pomakların isimlerini ağzımıza bile almamıza tahammül etmemektedirler” (CBCA 30.10.0/241-629-15).

Bulgar Çiftçi Partisi Koşukavak Mebusu Hacı Galip oğlu Hüseyin Efendi 1933 yılı ağustos ayında Sürmenler İstasyonu civarında güpegündüz öldürülmesine rağmen Bulgar Hükümeti ne onun ne de aynı şehirde yakın bir zamanda öldürülen iki Türk’ün katillerini aramamıştır (CBCA 30.10.0/241-630-25). Mestanlı ve Kırcaali’de Türklerin evlerine baskınlar yapılmış, paraları çalınmış, bazı Türkler Bulgaristan’ın kuzeyine sürgün edilmişlerdir (CBCA 30.10.0/241-630-27). Türkçe yayın yapan Deliorman Gazetesi sahibi Mahmut Necmettin Bey 24 Ağustos 1933’te Gorna Banya’da evine giderken kaçırılmış ölesiye dövülerek bir çukura atılmıştır (CBCA 30.10.0/241-630-40).

5 Ekim 1930’da Atina Üniversitesinde toplanan Birinci Balkan Konferansı’na (CBCA 30.18.1.2/14-62-12) Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk, Romanya ve Bulgaristan katılmışlardır (Hatipoğlu, 1997: 160). Konferansa başkanlık eden Alexandros Papanastasiou, toplanma amaçlarının Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıkların savaşla çözülmesine engel olarak Balkanlar’da fikri ve iktisadi birlik gerçekleştirmek olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1930: 3). Birinci Balkan Konferansında üzerinde uzlaşılan kararlar şunlardır: Balkan devletleri arasında Dışişleri Bakanları’nın katılımı ile yıllık toplantılar yapmak, yaşanabilecek her türlü sorunu barışçı yollarla çözmeyi gaye edinen bir misâk hazırlamak, sosyo-kültürel, siyasi ve iktisadi yakınlaşmayı sağlayarak uzun dönemde bir Balkan Birliği’nin altyapısını oluşturabilmek (Ateş 1986:91). Bu kararlar Türk basını tarafından tarih boyunca birbirleri arasındaki problemleri savaş yolu ile halleden devletlerin herhangi bir büyük devletin etkisi altında kalmaksızın barış umudu ile aynı masa etrafında oturabilmeleri açısından önemli bir aşama olarak değerlendirilmiştir (Cumhuriyet 1930b:1). Konferansın ardından hem alınan kararlar hakkında fikir teatisi yapmak hem de bundan sonraki süreçte Balkanlar’da yaşayan milletlerin nasıl bir araya gelebilecekleri hususunda bir nizamname hazırlamak için 4 Aralık 1930’da (CBCA 30.18.1.2/15-78-8) Sofya’da Balkan Gazetecileri Toplantısı gerçekleştirilmiştir (CBCA 30.18.1.2/16-82-18).

20-26 Ekim 1931 tarihleri arasında İstanbul’da (Cumhuriyet, 1931a: 4) Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk ve Romanya Dışişleri Bakanları’nın katılımı ile toplanan İkinci Balkan Konferansında (Cumhuriyet 1931b:1) merkezi İstanbul olmak üzere Balkan Enstitüsü kurulması kararlaştırılmış, gümrük birliği konusunda çalışmalar yapılmıştır (Cumhuriyet, 1931c: 1). Temsilciler, İstanbul’da yapılan toplantıların ardından kapanış töreni için 26 Ekim 1931 tarihinde Ankara’ya gelmişlerdir. Atatürk, Ankara’da katılımcılara hitap ederek Balkan ülkelerinin ortak kökleri olduğunu vurgulayarak Balkan milletlerinin geleceğinin birbirleri arasında yaşanmış geçmişteki kötü hatıralarda değil, mazideki sağlam bağlarda aranması gerektiğini belirtmiş, dünyadaki siyasi ve askeri gelişmelerin de Balkan ülkeleri arasında yakınlaşmayı zorunlu kıldığını vurgulamıştır (Cumhuriyet, 1931d: 1). Balkan Konferansı’na katılmak için Pire üzerinden gelecek Balkan milletlerine ait temsilcilerin yol masrafları Türk hükümetince karşılanmıştır (CBCA 30.18.1.2/22-59-6). Aynı zamanda IPB başkanı Henri Marie La Fontaine, Ludwig Quidde ve Die Welt am Montag Gazetesi müdürü Helmut von Gerlach konferansı izlemek üzere İstanbul’a gelmişlerdir (CBCA 30.18.1.2/23-70-10). Konferansı izlemeye gelen Arnavut gazeteci Nebil Çıka değerlendirmelerini şu şekilde aktarmıştır:

“İkinci Balkan Konferansında görüşülmesi gereken en önemli mesele azınlıklar meselesi idi. Bu meselenin hallinin diğer daha mühim meselelerinin çözülmesine bağlı olduğunun ifade edilmesi bizleri tatmin etmedi. Çünkü kalplerinde hançer saplı mağdur milletler böyle dolambaçlı siyaseti istemezler. Bugün Türkiye cihana karşı sulhperver bir vaziyet almıştır. Fakat Türkiye cihan siyasetindeki rolünü müdriktir. Beynelmilel siyasetteki mevkiini sulhperverliğine rağmen feda etmek istemez. Sırasında o cihan siyaseti sahnesinde arzı endam edecektir” (CBCA 30.10.0/233-570-15).

Türkiye, Romanya, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk dış işleri bakanlarının katılımı ile 22 Ekim 1932 tarihinde Romanya’nın başkenti Bükreş’te toplanan Üçüncü Balkan Kon-

feransında Balkan Birliği düşüncesi açısından olumsuz gelişmeler yaşanmıştır (Cumhuriyet, 1931e: 1). Toprak talebinin diğer ülkelerce kabul edilmemesi üzerine Bulgaristan konferansı terk etmiş, onu azınlıklar meselesinin halledilmediğini ifade eden Arnavutluk takip etmiştir (Sander, 2018: 9). Bulgaristan ve Arnavutluk'un konferanstan ayrılmasından sonra Türkiye, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya ekonomik ve sosyal meseleler üzerinde fikir teatisi yapmışlar ve Balkan Gümrük Birliği konusunda uzlaşmaya çalışmışlardır (Gönlübol ve Sar, 1996: 97). Bükreş Büyükelçisi H. Suphi Tanrıöver konferans sırasında Bulgar'ların diğer Balkan ülkelerinde yaşayan ırkdaşları dışında başka hiçbir mesele ile ilgilenmek istemediklerini söyleyerek şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Bulgar murahhasları Balkan Milletleri Birliği fikrini kendi ekalliyet davalarını halletmek için bir vasıta saymaya devam ediyorlar. Yugoslavlar ise dördüncü konferansın başkentleri Belgrat'ta toplanmasını kabul etmemek suretiyle buna açıkça kapalı olduklarını gösterdiler. Yugoslavlar mümkün mertebe vakit kazanmak ve Türk, Arnavut, Bulgar vb. bütün azınlıkları cebr ile temsil etmek fikrindedirler" (CBCA 30.10.0/226-524-3).

Konferansa Yunan baş delegesi olarak katılan Papanastasiou'nun değerlendirmesi ise şöyledir:

"Bulgar heyet daha konferansın başında içtimalara iştirak etmesi için şart olarak Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya heyetlerinden Balkanlar'da iyi ilişkiler geliştirilmesine mani olan meselelerin halli için iki taraflı müzakerelere imkan temin olunmasını talep etmiştir. Ancak bu hususta vaat aldıktan sonra Bulgar heyeti Balkan Paktı, müteakabil muavenet ve ekalliyetler meselelerini muhtevi bulunan ruznameye rey vermişlerdir. Fakat siyasi komisyonda Balkan Paktı müzakere edilmeye başlanınca Bulgar heyet, ekalliyetler meselesi müzakere edilinceye kadar bu meselenin tehir edilmesini teklif etmiştir. Bu hal Balkan Konferansını devletler arasında akdedilebilecek anlaşmalara bağlı kılacağından kabul edilemezdi. Biz böyle bir mesuliyeti deruhte edemedik çünkü hükümetlere tabi değiliz, serbestiz. Çalışmamız hükümetler arasında anlaşma şartına değil delegelerin iyi niyetine bağlıdır. Bulgar teklifi bu güne kadar takip ettiğimiz çalışma usullerine, yani hükümetlere bağlı olmayarak, Balkan milletleri arasında itimat duyguları hasıl olması ve bu suretle hükümetler arasında anlaşma zemini hazırlanması dileğine muhaliftir"

Arnavutluk delegesi Mehmet Konitza "Her şeye rağmen konferansta pakt kabul edilmiş ve tasdik edilmek üzere Balkan hükümetlerine tevdi kararlaştırılmıştır. Misâkı, Balkan milletleri arasında itimat duygularının husulüne hizmet edecek bir amil addederim. Anlaşma ancak bu itimat duyguları üzerine teessüs edilebilir" (CBCA 30.10.0/251-694-27) şeklinde görüş bildirirken Arnavutluk Dış İşleri Bakanı Cafer Bey de Balkan muvazenesi hususunda Türkiye'nin ne derece ehemmiyeti haiz olduğunu, Türkler ve Arnavutlar arasındaki dostluğun yalnız hissiyata değil, Balkanlar'da müşterek menfaatlara da bağlı bulunduğunu beyan etmiştir (CBCA 30.10.0/233-571-4). Türkiye Atina Büyükelçisi Mehmet Enis Akaygen de raporunda durumu şu şekilde anlatmıştır:

"İtalya, Balkan Birliği mefkûresinin gerçekleşmesini istememektedir. Yugoslavya böyle bir birlik içerisinde karşısına daha güçlü çıkabileceği gibi, Arnavutluk, İtalya'nın baskısından kurtulabilecektir. İtalya'nın Yugoslavya'ya karşı kullanabileceği en kuvvetli silah olan azınlıklar meselesi için Bulgaristan ve Arnavutluk'a ihtiyacı var. Üçüncü Balkan Konferansı'nın tehir edilmesini isteyen Bulgaristan ve Arnavutluk'un azınlıklar meselesi halledilmediği için Bükreş'e gitmeyeceklerini beyan etmeleri aynı kaynaktan yönlendirildiklerini göstermektedir. Fransa da bu girişime sıcak bakmıyor. Yugoslavya ve Romanya'nın Fransa güdümündeki Küçük Antant ile irtibatlarının gevşemesinden korkmaktadır. Fransa ancak kendi dış politika çizgisinde yürüyecek bir Balkan Birliğine rıza gösterebilir (CBCA 30.10.0/226.523.30).

1933 yılında Balkan ülkeleri arasında birlik oluşturma çabaları da hız kazanmıştır. 4 Ekim 1933 tarihinde Yugoslavya Kralı Aleksander Karadorđević (Gökçen, 2016: 671) ve 17 Ekim 1933 tarihinde Romanya Dışişleri Bakanı Nicolae Titulescu'nun Türkiye ziyaretleri Balkan Misâkı'nın oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Ancak, Balkan ülkelerinin bir araya gelmesi için en önemli aşama Türk-Yunan dostluğunun gerçekleşebilmesi idi. Türk-Yunan birlikteliği Balkan Birliği'nin de kaderini belirleyen ana etmendi. Türkiye Cumhuriyeti, Balkanlar'da barış ortamı oluşturmayı amaçlayan tüm girişimleri teşvik etmiştir. Örneğin Yunan Dışişleri Bakanı Konstantinos Rentis'in -başarılı olmasa

da- 19 Temmuz 1925 tarihinde Balkan ülkelerin tümünün aralarındaki anlaşmazlıkların çözümünde zorunlu tahkim ilkesinin kabul edilmesini teklifini desteklemiştir (Metin, 2019: 316). Türkiye ve Yunanistan arasındaki uzlaşmacı dış politikada Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'nün gayretleri etkili olmuştur. Atatürk başta olmak üzere Türk devlet adamları Yunanistan'a karşı düşmanca bir tutum takınmamaya gayret sarf etmişlerdir. Venizelos'un başbakan olması ile Yunan dış politikasında önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. 1929'da tüm dünyayı etkileyen ekonomik buhran ve özellikle de İtalya'nın Akdeniz havzası ile Balkanlar üzerindeki revizyonist dış politikası Türk-Yunan ilişkilerinin yakınlaşmasında etkili olmuştur (Yalçın, 2007: 272). Venizelos sonrasında 10 Mart 1933'te iktidara gelen Panayotis Tsaldaris de kendinden önce başlayan bu dostluk havasını devam ettirmiştir. Tsaldaris, Bulgaristan'ın Balkanlar'da gerçekleştirmeye çalıştığı yayılcı politikadan hoşnut değildi. Türkiye ve Yunanistan hem iki ülke arasındaki ilişkileri düzeltmek hem de Balkanlar'da bir güç birliği yapabilmek için bir dostluk antlaşması imzalamayı kararlaştırılmışlardır (Çakmak, 2007: 1272). Tsaldaris, hem iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirecek antlaşmayı imzalamak (Cumhuriyet 1933a:1) hem de Balkan Birliği'nin bir an evvel gerçekleştirilmesi için nelerin yapılması gerektiği hususunda görüşmek üzere Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir (Cumhuriyet, 1933b: 1). Tsaldaris, bu ziyaretin önemini yola çıkmadan önce parlamentoda Türk-Yunan ilişkilerini şöyle değerlendirmiştir:

“Kardeşler arasında zuhur etmiş olacak en şiddetli kavgalar dahi kardeşliği ortadan kaldırmazsa Türklerle Yunanlılar arasında da böyle olmuştur diyebiliriz. Benim kanaatime göre biz Türk-Yunan dostluğu ile yalnız iki millet arasında sulha hizmet etmekle kalmış olmuyoruz. Ben, bu dostlukta cihan sulhuna hizmet eden kuvvetli temellerden birini görüyorum. Herkesin daha düne kadar bütün fenalıklara mazhar olmak istidadında bir diyar olarak bildiği Balkanlar'da barış tesis etmeye çalışan iki millete mensup olmakla alabildiğine memnun ve müftehir olabiliriz” (Cumhuriyet, 1933c: 1).

Dışişleri Bakanı Dimitrios Maximos da Tsaldaris'i destekler mahiyette konuşarak Avrupa ülkelerinin gerginlikleri ve çatışmalarına karşın Türkiye ve Yunanistan'ın uluslararası siyaseti birlikte tetkik edeceklerini söylemiştir (Hakimiyeti Milliye, 1933a: 1). Türk basınında çıkan haberlere göre Tsaldaris'in Yunan Parlamentosunda yaptığı açıklama memnuniyetle karşılanmıştır (Cumhuriyet, 1933d: 1). 10 Eylül'de Başbakan Tsaldaris, Dışişleri Bakanı Maximos ve İktisat Bakanı G. Pasmazoglou İstanbul'da sıcak bir şekilde karşılanmışlardır (Hakimiyeti Milliye, 1933a: 1). Özel bir tren tahsis edilen heyet 11 Eylül'de Ankara'ya ulaşmıştır. Misafirperverlikten dolayı memnuniyetini ifade eden Yunan Başbakanı Tsaldaris şunları söylemiştir: “Türk-Yunan dostluğu bir numunedir. Bilhassa Balkan devletleri arasındaki münasebetlerde esasen böyle bir dostluk olmasını temenni ediyoruz. Milletler arasında bu nevi dostlukların teessüsü sayesinde ki dünya harplerin ve nizaların tahrip-kâr tesirlerinden kurtularak rahat edecektir” (Cumhuriyet 1933e:1). Atatürk tarafından kabul edilen heyet şerefine İsmet İnönü tarafından bir akşam yemeği tertip edilmiştir (Hakimiyeti Milliye, 1933b: 1). İnönü, Türkiye ve Yunanistan arasındaki iş birliğinin temelinde iki devletin karşılıklı çıkarlarının uyuşmasının yattığını ifade etmiştir. İnönü'nün konuşmasını müteakiben söz alan Tsaldaris de cevaben şöyle konuşmuştur: “Türkler ve Yunanlılar yalnızca memleketlerimiz arasındaki sorunları halletmekle kalmadık, karşılıklı anlaşma havası vücuda getirdik” (Cumhuriyet, 1933e: 1). Yunan Dışişleri Bakanı Maximos da Türk Yunan dostluğunun tüm dünya milletlerine özellikle de kendi coğrafyalarındaki Balkan ülkelerine örnek teşkil etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türk ve Yunan heyetleri arasında yapılan görüşmeler neticesinde 14 Eylül 1933 tarihinde “Samimî Anlaşma Misâkı” (Pacte d'Entente Cordiale) imzalanmıştır (Hakimiyet-i Milliye, 1933c: 1). Bu anlaşmaya göre Türkiye ve Yunanistan şu hükümler üzerinde anlaşmışlardır:

- 1- Türkiye ve Yunanistan, sınırlarının dış müdahale ve taarruzdan korunmasının karşılıklı olarak güvence altında olduğunu kabul etmişlerdir.
- 2-Türkiye ve Yunanistan, uluslararası politikada birbirlerini ilgilendiren her konuda önceden danışmada bulunmayı karşılıklı çıkarlarına uygun bulmuşlardır.
- 3-Türkiye ve Yunanistan, tüm uluslararası toplantılarda birbirlerinin çıkarları doğrultusunda dayanışma içerisinde olmayı kabul etmişlerdir.

4- Samimi Anlaşma Misâkı taraflardan birisi itiraz etmediği sürece imzasından sonraki her on yılda kendini yeniler (TBMMZC, 1934: 14).

Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras antlaşmanın tüm ülkeler ile açık ve samimi siyaset yapmak isteyen Türk dış politikasına uygun olduğunu söyleyerek anlaşmayı şöyle değerlendirmişlerdir:

“Türk-Yunan iş birliğinin bütün Balkan devletlerini bir arada çalışmaya doğru götürecektir yol üzerinde bir merhale teşkil ettiğini ehemmiyetle kaydetmek iyi olur. Yakın doğu memleketleri arasında sıkı bir iş birliği vücuda getirilmesi, siyasi olduğu kadar iktisadi sebeplerden dolayı da önemlidir. Ancak bu fikirle meşbu olmaktadır ki, siyasi istikrarın idamesini ve iktisadi yükselişin hazırlanmasını umabiliriz. Hükümetlerimiz dünyanın bu anda girişmekte olduğu cidden vahim güçlüklerle dayanmamıza yardımcı dokunacağından emin bulunduğumuz kurucu bir siyaset tatbik etmektedir. İşte genişletmek ve tersin etmek için topladığımız dostluğun ana hatları bunlardır” (Cumhuriyet, 1933f: 1).

Tsaldaris, 16 Eylül’de İstanbul’da yaptığı açıklamada Türkiye ve Yunanistan’ın barışa doğru koştuğunu birlikte hareket etmek isteyen diğer devletlere de kapılarının açık olduğunu ifade etmiştir (Çakmak, 2007: 1272). Türk-Yunan dostluğunu pekiştiren bu antlaşma Yunan Parlamentosunda büyük sevinçle karşılanmış ve TBMM’ne tebriklerini iletmışlerdir (TBMMZC, 1933: 3). Yunan Parlamentosu bir jest olarak Türk milletvekillerinin Yunanistan’da demiryolları ile ücretsiz seyahat etmeleri hususunda bir karar çıkartınca TBMM de Yunan milletvekili ve senatörlerin Türk trenlerinde ücretsiz seyahat etmelerini kararlaştırmıştır (TBMMZC, 1934: 307).

Anlaşma, Bulgaristan tarafından olumsuz bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Bulgaristan, Akdeniz’e inmesinin önündeki en büyük engel olan Yunanistan artık Türkiye’nin koruması altına girmiş oluyordu (Yalçın, 2007: 274). Bulgar basınında Türk-Yunan iş birliğinin kendilerine yönelik mahzurlarını ifade eden yazılar çıkmaktaydı:

“Türk-Yunan Misâkı, Balkanların ve Yakın Şark’ın sulhunu, Türk-Yunan hudutlarının müştereken müdafaasını ve katiyetini temin etmektedir. Bu misâk bir ittifakı andırmaktadır. Türkiye ile Yunanistan, Trakya’daki hudutlarını müştereken müdafaayı deruhte etmişlerdir. Bulgaristan’ın çıkarlarına uymayan yeni bir durum ortaya çıkmış oluyor. Türk-Yunan Misâkı Akdeniz’e çıkmamız için büyük bir engel teşkil etmektedir” (Cumhuriyet, 1933g: 1).

Türk Dışişlerince hükümete gönderilen bir yazıda da “Türkiye ile Bulgaristan arasındaki münasebetler resmîyette dostanedir fakat Türkiye ile Yunanistan arasında akdedilen anlaşma neticesinde Bulgaristan’ın Ege Denizinde bir mahreç elde etmesi güçleştiği için Bulgar Milleti arasında Türkiye’ye karşı bir husumet olduğu görülmektedir” değerlendirilmesi yapılmıştır (CBCA 30.10.0/221-490-8).

Türkiye, Dördüncü Balkan Konferansı öncesinde Bulgaristan’ın endişelerini giderebilmek ve onları misâk’a girmeye ikna edebilmek için girişimlerde bulunmuştur. İnönü ve Tefik Rüşti Aras, 20 Eylül 1933 tarihinde Bulgaristan’a giderek Türk-Yunan anlaşmasından tedirgin olan Bulgar kamuoyunu teskin etmeye çalışmışlardır (Cumhuriyet, 1933h: 1). İnönü ve Bulgaristan Başbakanı Nikola Mushanov 1929 yılında imza edilmiş olan “Bitaraflık, Uzlaşma, Adli Tesviye ve Hakem Muahedesi”ni beş yıl uzatan antlaşmayı imzalamışlardır (TBMMZC, 1935: 95). Türk heyeti, Bulgar-Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde aracı olmak istemişse de Bulgarlar net bir cevap vermemişlerdir. Ancak Yunan konsolosluk işlerinde olduğu gibi Sovyetlerdeki Bulgar menfaatlerinin Türkiye tarafından himaye edilmesi Bulgar Hükümeti tarafından kabul edilmiştir (CBCA 30.10.0/232-566-3).

Venizelos, Balkan Birliği hususunda görüşmelerde bulunmak üzere 26 Eylül 1933’te Türkiye’ye gelmiştir (Hakimiyeti Milliye, 1933d: 1). İstanbul’da Atatürk tarafından kabul edilen Venizelos, bu görüşme esnasında Balkan devletleri arasında yapılması muhtemel anlaşmanın Bulgaristan’ın ileriki süreçte katılmasına imkan verecek şekilde hazırlanarak imzalanmasının Balkanların sınırlarının güvenliği açısından önemli olduğunu söyleyerek bu fikrin Atatürk’ün planı ve eseri olduğunu belirtmiştir (Şimşir, 1981: 177). İki devlet adamı, askeri ve iktisadi olarak İtalyan nüfuzu altında adeta bir sömürge şeklinde bulunan Arnavutluk’un durumu netleşinceye kadar süreç dışında bırakılmasının uygun olacağı konusunda anlaşmışlardır (Türkeş, 1994: 133). İtalya, Arnavutluk’taki ekonomik nüfuzunu siyasal hakimiyete 27 Kasım 1926 tarihinde imzalanan Tiran Paktı (The Tiranë Pact) ile dönüştürmüştür. Antlaşmaya göre İtalya Arnavutluk’un toprak bütünlüğünden sorumlu olurken tarafların

üçüncü ülkeler ile yapacakları politik veya askeri antlaşmalar bir diğerinin çıkarlarına aykırı olamayacaktı (Kelkitli, 2017: 433). Bağımsızlığını kazanmasından 1930'lara kadarki süreçte Arnavutluk'ta milli bir birlik oluşmamıştı. Dini grupların oluşturduğu sosyal bir hayat devam etmekteydi. Merkezi yönetim bunları birleştirmek yerine rekabetlerini arttırarak daha rahat idare etme yolunu seçmiştir (CBCA 30.10.0/233-571-9). Arnavutluk, nasıl davranacağı belli olmayan, günlük politik gelişmelere bağlı bir dış politika sergileyen yönetim anlayışına sahipti. Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu, 1928 yılında rejimi değiştirip kendisini kral I. Zog olarak ilan edince Türkiye-Arnavutluk ilişkileri de bozulmuştur. Türkiye, Tiran büyükelçisini geri çekerek yerine maslahatgüzar tayin etmiştir (Yel, 2003: 116). Bu dönemde Arnavutluk bütçesinden on altı milyon altın frank savunma harcamalarına gitmekte, bütçe açığı ise her sene İtalya tarafından verilen on milyon altınlık kredi ile kapatılmaktaydı. İtalya-Arnavutluk arasında zaman zaman gerginlikler de yaşanıyordu. Arnavutluk Kralı I.Zog'un Tiran Paketi'nin süresini uzatmakta tereddüt etmesi, zaman zaman uyumsuz davranması ve varisinin olmaması dolayısı ile İtalya, Arnavut beylerinin nüfuzlularından Şevket Vurlaç'i elde etmeye çalışmıştır. Arnavut Katolik papazları da hükümetin bazı okullarını kapatması üzerine İtalya'nın teşviki ile ayinlerde Kral ve hükümeti aforoz ettiklerini ilan etmişlerdir (CBCA 30.10.0/233-571-14). İtalya, kapatılan okulların açılmasını, okullarda İtalyancanın mecburi dil olarak okutulmasını, yüksek tahsil yapmak isteyen Arnavut öğrencilerin İtalya'ya gönderilmesini, alacaklarına mukabil Arnavut gümrüklerinin kendilerine devrini, Arnavut ordusunun İtalyan bir komutan emrine verilmesini, Avlonya Paşa Limanı'nın deniz üssü olarak İtalya'ya terkini, otuz bin İtalyan muhacirin Arnavutluk'ta iskânını talep etmişlerdir (CBCA 30.10.0/233-571-15). 1933'te İtalya -Arnavutluk ilişkileri bozulduğunda devreye bundan faydalanmak isteyen Küçük Antant ülkeleri girmiş Arnavutluk ile Yugoslavya altı milyon altın frank, Çekoslovakya ise iki milyon altın franklık ticaret anlaşmaları yapmışlardır (CBCA 30.10.0/221-488-15). Ancak İtalya'nın devreye girerek Arnavutluk'a üç milyon altın frank borç vermesi üzerine I.Zog'un Mussolini'ye yazdığı övgü ve minnettarlık mektubu Küçük Antant için hayal kırıklığı olmuştur. Kısa bir süre sonra İtalya-Yugoslavya görüşmeleri başlayıp Arnavutluk üzerindeki İtalyan menfaatlerini kabul edilmek şartı ile İtalya'nın Yugoslavya'nın Balkan politikasına müdahil olmayacağı şeklindeki haberler duyulunca Arnavut parlamentosu, uzun zamandır sürüncemede bıraktığı Yugoslav-Arnavut serbest trafik anlaşması ve Belgrade Export Bankasının Tiran şubesinin açılması işlerini hemen kabul etmiştir. Türkiye'nin Tiran Büyükelçisi Basri Danişmend bu durumu şu şekilde özetlemiştir:

"Arnavut aydınlar, Arnavutluk'un Türkiye tarafından ihmal edildiğini ifade ederek Balkan Misâki'na davet beklemektedirler. Fakat böyle bir daveti kabul etmekte serbest midirler, değil midir bilinmez. Bu tamamen İtalyan-Arnavut ilişkilerine bağlıdır. Arnavutlar, İtalyanlardan yüz buldukları ve yardım aldıkları zaman Balkan ülkesi olduğunu unuttur. İtalya'dan yüz bulamayınca bize yanaşmak ister. Arnavutluk dış siyasetinde denilebilir ki bir nevi Abdülhamit politikası takip ediliyor. Yani rekabetlerden istifade sistemi"(CBCA 30.10.0/233-573-1)

Yugoslavya Kralı Aleksander Karađorđević Bulgaristan'ı ziyaret ederek Bulgar Kralı III. Boris ile görüşmüş, buradan Türkiye'ye geçerek Atatürk ve sabık Yunan Başbakanı Venizelos'un katılımıyla 4 Ekim 1933'te üçlü toplantıya katılmıştır (Değerli, 2006: 254). Bu gelişmeler yaşanırken Bulgaristan Başbakanı Mushanov şunları söylemiştir:

"Bulgaristan'ın Türkiye ve Romanya ile münasebetleri iyidir. Yunanistan ile de anlaşmamız yakındır. Makedonya'da yaşayan Bulgar halkına ekalliyetler hukukunun uygulanması için Yugoslavlarla yaptığımız müzakerelerin ilerlemesi lazımdır. Bulgar Hükümeti hiçbir devlete kendini bağlamak istemediğinden ne Türkiye-Yunanistan Misâki'na girdi ne de Küçük Antant'a. Serbest olarak komşularımız ile siyasi ve iktisadi sahalarda çalışmak istiyoruz" (Cumhuriyet, 1933: 1).

Orta Avrupa'da İtalyan siyasetini destekleyecek bir kuvvet oluşturmak isteyen Benito Mussolini Katolik Hırvatistan ve Slovenya'yı kendi yanına çekerek Yugoslavya'yı zayıflatmak istemiştir. Bu planı engellemek isteyen Küçük Antant ülkeleri ise bir taraftan Sovyetler ile iş birliği yolları ararken diğer taraftan da Romanya aracılığı ile Türkiye'yi kendi yanlarına çekmek istemiştir. Bükreş Büyükelçisi H. Suphi Tanrıöver'in görüşüne göre Küçük Antant yararına Türk-İtalyan ilişkilerini bozmak

isteyen Romanya, Besarabya meselesinde kendi görüşlerini kabul ettirmek ve Sovyetlere yanaşmak için de Türkiye'yi kullanmak eğilimindeydi (CBCA 30.10.0/221-488-2).

17 Ekim 1933'te Türkiye'ye gelen Romanya Dışişleri Bakanı Nicolae Titulescu, Türkiye-Romanya Dostluk, Ademi Tecavüz Hakem ve Uzlaşma Misâki'nı imzalamıştır (CBCA 30.18.1.2/41-88-19). Buna göre: "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Krallığı arasında sulh ve ebedi bir dostluk mevcuttur. İki akit taraf başka devletler tarafından teşebbüs olunacak her tecavüzü veya anlaşmasını takbih eylemek taahhüdünde bulunacaklardır" (Cumhuriyet, 1933i: 5) Romanya Kralı II. Carol, 31 Ekim 1933 tarihinde Kral III. Boris ile görüşerek onu Balkan birliğine katılmaya ikna etmeye çalışmış ancak Bulgaristan uzlaşmaya yanaşmamıştır (Değerli 2006:254). Bulgaristan'ın Küçük Antant'a katılması için Çekoslovak hükümetince bir teşebbüs olmuşsa da Bulgar Hükümeti bunu da kabul etmemiştir (CBCA 30.10.0/241-627-25). Küçük Antant'ın hamisi Fransa, Bulgaristan ile Yugoslavya'yı uzlaştırmak için gayret sarf etmekteydi. Fransızlar'ın "Türkler elinde boş bir çöl manzarası gösteren Doğu Trakya'nın Bulgarlara zaruri bir mahreç teşkil ettiği" şekilde propaganda ettikleri de görülmekte idi. Fransız etkisi ile Yugoslavların Bulgaristan'a karşı tavırlarında yumuşama başlamıştı. Yugoslavya'nın daha önce Balkanlar'da iki Slav devlet için yer olmadığı ifadesi değişerek Bulgar ve Yugoslav kralları için yer bulunduğu şekline dönüşmüştür. Ayrıca, Bulgar maliyesine ve ordusuna dokunulmayacağı yönündeki söylemlerle Bulgar'ların endişeleri bertaraf edilmek istenilmiştir (CBCA 30.10.0/241-629-21). Nitekim bu politikaların neticesi olarak Bulgar Kralı III. Boris ve Kraliçe Giovanna, Yugoslav Kralını ziyaret için Aralık 1933'te Belgrat'a gitmişlerdir. Bulgar heyet, sınırdan itibaren büyük bir ilgi ile karşılanmışlardır. Bulgar'ların amacı Balkanlar'da kendilerinin dahil olmayacakları bir misâk yapılmamasını sağlamak ve mümkünse Yunanistan ve Yugoslavya'dan iktisadi kolaylıklar elde edebilmektir. Bulgar gazeteleri, Bulgaristan ve Yugoslavya'nın yalnızca Balkanların değil Avrupa barışının mihverini teşkil ettiklerini, birbirleri ile aynı dili konuşan aynı mezhebe inanan iki milletin anlaşmasından daha doğal hiçbir şey olamayacağını yazmışlardır (CBCA 30.10.0/226-525-15). Yugoslavya ile Bulgaristan arasında gizli görüşmeler yapıldığına dair söylentilerin çıkması üzerine Yugoslavya Dışişleri Bakanı Bogoljub Jevtić, Türkiye'nin bilgisi olmayan bir görüşme yapmayacaklarını söyleyerek şöyle devam etmiştir: "Doğu Trakya hakkında Bulgarlardan bir teklif gelse de bunu dinlemeyeceğimizden emin olabilirsiniz. Yugoslavya'yı hiç kimseye bağlamayan anlaşmalar yaptık. Maksadımız Bulgaristan'ı bizim yanımıza çekerek Balkanların barış ve ahengini sağlamaktır" (CBCA 30.10.0/226-525-11).

Bulgaristan, Romanya ile arasındaki problemleri de düzeltmek hevesindeydi. Romanya Büyükelçisi Vasile Stoica ile görüşen III. Boris, Bulgaristan'ın barışseverliği ve komşuları ile anlaşma arzusunun samimi olduğu hakkında teminat vermiş ve Bulgaristan'ın niyetinin komşularınca bile anlaşılammış olmasından şikayet ederek "Türk boyunduruğu, Bulgar'ları medeniyette geri bırakmış olduğu için kendisini hala iyi tanıtamayan ve hislerini olduğu gibi ifade edemeyen Bulgarlar mazur görülmelidir" demiştir. Türk Dışişlerinin yorumuna göre Türk-Yunan grubu ile Küçük Antant arasında denge politikası (jeu de bascule) oynamak isteyen Bulgarlar, arazi ve azınlıklar gibi isteklerini geçici olarak bir kenara bırakarak Küçük Antant ülkelerinden iktisadi bazı imtiyazlar elde etmenin gayreti içerisindeydi (CBCA 30.10.0/241-631-15). Romanya Dışişleri Bakanı Nicolae Titulescu, anti-revizyonist gruba geçmesi durumunda Türkiye, Yunanistan ve Romanya'nın, Bulgaristan'a iktisadi kolaylıklar sağlayabileceğini söylemiş, Bulgar Başbakanı Mushanov ise öncelikle Romanya ve Bulgaristan arasındaki muallak meselelerin çözülmesi gerektiğini ileri sürmüştür (CBCA 30.10.0/226-525-11). Bu diplomatik görüşmeler devam ederken Bulgar Hükümeti Dobruca'da çeteler oluşturarak Romanya'ya komitacılar göndermekteydi. Romanya, kontrolü sağlayabilmek için geçişlerin yaşandığı sınırın iki tarafından birer kilometrelik ormanın kesilmesini aksi takdirde Bulgaristan'a iktisadi yaptırım uygulayacağını ilan etmiştir (CBCA 30.10.0/241-631-33).

27 Kasım 1933 tarihinde Tefvik Rüştü Aras Yugoslavya'ya giderek Türkiye-Yugoslavya Dostluk, Saldırmazlık, Adli Tasviye, Uzlaşma ve Tahkim Antlaşması'nı imza etmiştir (TBMMZC, 1934: 20). Taraflar bitiş süresinden altı ay önce fesh kararı almazlar ise beş yılda bir kendini yenileyecek anlaşmaya göre diplomasi ile makul sürede halledilemeyen ihtilaflar barışçı bir yolla çözülecekti. Her iki ülke, üçüncü bir ülke tarafından anlaşmayı yapan ülkelere karşı yapılacak taarruzu veya buna yönelik anlaşmaları tasvip etmemeyi kabul etmişlerdir (Cumhuriyet, 1933j: 6). Fransa,

Türkiye'nin Yunanistan ile imzalamış olduğu "Samimî Anlaşma Misâkı"nda olduğu gibi her iki ülke sınırlarının taarruzdan korunmasının karşılıklı olarak güvence altına alınması yönünde idi. Fransa, böyle bir maddenin Yugoslavya'nın durumunu İtalya'ya karşı güçlendireceğini söylese de Türk Dış İşleri Yugoslavya ile ortak sınırimız bulunmadığından böyle bir maddeye ihtiyaç olmadığını beyan etmiştir (CBCA 30.10.0/251-696-12). Tevfik Rüştü Aras Yugoslav gazetecilerin "matbuatta Balkan Dörtler Misâkı daha doğrusu Balkan Locarnosu hakkında şaiyalar dolaşmaktadır" sorusuna şöyle cevap vermiştir:

"Şimdiye kadar dört Balkan devleti arasında bir anlaşma hakkında hiçbir resmi teklif vaki olmamıştır. Bir taraftan Yunanistan ve Türkiye diğer taraftan Yugoslavya ve Romanya arasında tam bir itimat ve samimi münasebat mevcut olup Balkanlarda intizam ve ahengi temin edecek bir şekildedir. Her iki taraf, Bulgaristan ile de münasebatı dostaneye malik olmak istiyor. Bütün bunların esası şudur: Balkan memleketleri arasında elan mevcut iyi münasebattan tevellüt edebilecek samimi dostlukların umum komşular beyninde temini (CBCA 30.10.0/251-696-25).

Kanaatimize göre Bulgaristan'ın misâk'a dahil olması için en çok çaba sarf eden devlet Türkiyedir Türkiye'nin Roma Büyükelçisi Vasıf Bey "Yunan bakan Maximos'un bütün düşüncelerinde ve mütalaalarında Bulgaristan'ı hariçte bırakan bir dörtler paktını yapmak ve bu suretle Bulgaristan'ı "encercler" etmek yani kuşatmak noktai nazarı hakimdir" şeklinde bir değerlendirme yapmıştır (CBCA 30.10.0/227-526-9).

Bulgar akademisyenlerden Georgi Petrov Genov gazetecilere yaptığı açıklamalarda Türkiye ve müt-tefikleri bizi kuşatmaya çalışıyorlar diyerek şöyle devam etmiştir: "Türklerin Belgrad'a gitmesi bu amaç doğrultusundadır. Bütün komşularımız ile dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalayabiliriz. Fakat Balkan Statükosu Misâkını imzalamıyoruz diye savaş istiyor değiliz. Biz ülkemizin sınırlarını değiştirmek için barış içerisinde mücadele edeceğiz" (Cumhuriyet, 1933j: 6).

Dördüncü Balkan Konferansı Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya Arnavutluk ve Yugoslavya'nın katılımı ile 4-10 Kasım 1933 tarihinde Selanik'te toplanmıştır (Hakimiyet-i Milliye, 1933e: 1). Konferansın ana meselesi ilk üç toplantıda halledilemeyen Bulgar Hükümeti'nin kaygılarının giderilmesi ve uzlaşmaya ikna edilmesi idi (Hakimiyet-i Milliye, 1933f: 1). Bulgaristan toplantı neticesinde ortaya çıkan Balkan Misâkı taslağını daha önceki çekincelerini koruyarak imza etmekle birlikte daha sonra oluşturulan birlik içerisinde yer almamıştır (Sönmezoğlu, 2015: 355). Konferansta alınan kararlar şunlardır:

1-Balkan memleketlerinin uzlaşp birbirlerine yakınlaşmaları hususundaki mesainin altı Balkan devleti hariciye vekillerinin her sene buluşup konuşmaları suretiyle daha ziyade kuvvet bulacağını düşünen Dördüncü Balkan Konferansı bu görüşmelerin her sene yapılması lehinde daha önceki konferanslarda ileri sürülen dilekleri teyit ve tekrar eder.

2-Altı Balkan devleti arasında bir misâk yapılmasının temin edeceği büyük faydaları ve haiz olduğu ehemmiyeti takdir eden konferans, Balkan Misâkı hakkında üçüncü konferansta verilen kararı tazeler ve Üçüncü Balkan Konferansında kabul olunan layiha müsveddesindeki esaslar dairesinde birçok taraflı misâk akdini murahhas heyetlerin mensup oldukları hükümetlerden rica eder" (Cumhuriyet, 1933m: 3).

Konferans devam ederken Bulgar Harp Malulleri Cemiyeti tarafından 8 Kasım 1933'te Balkan Savaşının yirmi ve Birinci Dünya Savaşı'nın on beşinci yıldönümü merasimi yapılmış, törene katılan Bulgar Kralı'na içerisinde Türkiye, Yugoslavya ve Romanya sınırlarından getirilen toprakların olduğu bir asa takdim edilmiştir (Cumhuriyet, 1933k: 3). Bulgar cenahı isteklerinden vazgeçmeyeceklerini bu şekilde Balkan Konferansı'na göstermiştir.

Balkan Misâkı taslağını tetkik etmek üzere Tevfik Rüştü Aras Romanya'ya giderek 31 Ocak'ta Nicolae Titulescu ile dört saatlik bir toplantı yapmış her iki Dışişleri Bakanı daha sonra Belgrat'a gitmek üzere trenle hareket etmişlerdir (Cumhuriyet, 1934a: 6). Misâkı imzalayacak devletlerin Dışişleri Bakanları'nın toplandığı Balgrat'ta misâk'ın son esasları kararlaştırılmış (CBCA 30.18.1.2/42-4-14) ve şu tebliğ neşredilmiştir:

“Dört Hariciye Nazırı 4 Şubat 1934’te Yugoslavya Krallığı Hariciye Nezaretinde toplanarak Balkan İtilâfı Misâkı’nın kat’i metnini parafe ederek imza merasiminin bir hafta zarfında Atınada yapılmasına karar vermişlerdir” (Cumhuriyet, 1934b: 1).

Tevfik Rüştü Aras gazetecilere verdiği beyanatta “Balkanların sulh ve selameti namına bir anlaşma yapılıyor. Şimdi daha önce kararlaştırılan esasları kağıt üzerinde tesbit etmek ve ona hukuku düvel noktasından bir sıfat vermek zamanı geldi” demiştir (Cumhuriyet 1934c:6).

2- Balkan Misâkı’nın İmzalanması ve Sonrasındaki Gelişmeler

Balkan Misâkı’nın imza noktasına gelebilmesindeki en önemli etken Türkiye ve Yunanistan’ın diplomatik gayretleri olmuştur. İki ülke arasındaki ihtilâfların çözümlenmesi Türk-Yunan dostluğunun birçok devleti içine alan bir anlaşmaya varabilecek şekilde gelişebilmesine imkân vermiştir. Bu açıdan 14 Eylül tarihli Türk-Yunan Samimi Anlaşma Misâkı çok kıymetli bir yere sahiptir (Alp, 1974: 315). Bulgaristan’ın azınlık sorunları, toprak talepleri gibi problemler yüzünden komşularıyla anlaşmazlıkları olduğu ve bunlar çözüme kavuşmadan anlaşmaya yanaşmayacağı Balkan Konferansları sırasında net bir şekilde görülmüştür. Balkan Misâkı’nın imzalanmasından birkaç gün önce Mushanov, Bulgaristan’ın ittifaka neden yanaşmadığını şu gerekçe ile açıklamıştır: “Misâk’ı imza etmek istemeyişimizin Balkanlar’da sulhu muhafaza etmek arzusundan ve Cemiyeti Akvam Misâkı’nın tanımış olduğu hukuktan feragat etmek imkansızlığından mülhem olduğunu ilan ettik” (Hakimiyet-i Milliye, 1934: 1). Aynı şekilde Bulgaristan Büyükelçisi de Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan’daki Bulgar azınlığın durumu ve Bulgaristan’a Akdeniz’e çıkacak toprak verilmesi meseleleri halledilemediği için misâka katılmayacaklarını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1934: 1). Türkiye ise görüşlerini şöyle özetlemiştir: “Bulgaristan ile dostluk, bugünün şeraiti içinde beşli bir anlaşma yapmaktaki faydayı ona anlatmaktır. Türkiye zayıf Bulgaristan’ı ezmek istemiyor. Eğer bu anlaşma dörtlü olursa sebebi Bulgaristan’ın kendisi ve ona bu suretle nasihat verenler olacaktır” (CBCA 30.10.0/227-526-9).

1925 Türk-Sovyet Saldırmazlık Paktı gereğince bütün süreçte Sovyetler Birliğine bilgi verilmiştir. Misâk iyice belirginleşmeye başlayıp imza ihtimali ortaya çıktığında ise Sovyetler, misâkın Bulgaristan için zararlı olacağını bunun Bulgarları kuşatmak manasına geleceğini söylemiştir. Sovyet Dışişleri Bakanı Maksim Litvinov, misâkın Türkiye’yi birçok uluslararası anlaşmazlığa sürükleyebileceğini ifade ederek Besarabya meselesi yüzünden Sovyet-Romen çatışması yaşanırca Türkiye ile karşı karşıya gelmek istemediklerini belirtmiştir (Soysal, 1985: 156). Türkiye, Sovyetler Birliği’nin endişelerini giderebilmek amacıyla anlaşma taslağına “Türkiye’nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’ne karşı yöneltilmiş herhangi bir eyleme, hiçbir zaman, katılmak durumuna girmeyi kabul etmeyeceği”, şeklinde bir çekince eklemiştir (Soysal, 2000: 457).

Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya dış işleri bakanları 9 Şubat 1934’te Atina’da bir araya gelerek Kellog-Briand Paktı ve Milletler Cemiyeti düşüncesine paralel olarak “Balkanlar’da halen müesses arazi nizamının muhafazasını temine katiyetle karar vermiş” bulduklarını ilan etmiş ve bu amaca hizmet eden Balkan Anlaşma Misâkını (Pacte d’Entente Balkanique) imzalamışlardır (TBMMZC, 1934: 8). Türk Hükümeti tarafından 3.3.1934 tarihinde onaylanan Balkan Anlaşma Misâkı şu maddeleri içermekteydi (CBCA 30.18.1.2/43-11-6):

“Madde 1-Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya bütün kendi Balkan hudutlarının emniyetini müteakabilen tekeffül ederler.

Madde 2-Yüksek Âkitler, bu itilâfnamede tayin edilmiş olan menfaatlerini ihlal edebilecek ihtimaller karşısında alınacak tedbirler hakkında birbiri ile görüşmeyi taahhüt ederler. Onlar, bu misâkı imzalamamış her hangi bir Balkan memleketine karşı, birbirine haber vermeksizin siyasî hiç bir harekette bulunmamayı ve taraf ülkelerin onayı olmaksızın diğer herhangi bir Balkan memleketine karşı siyasî hiç bir vecibe altına girmemeyi taahhüt eylerler.

Madde 3- Bu itilâfname bütün âkit devletlerce imzalandığı zaman mer’iyete girecek ve mümkün olduğu kadar çabuk tasdik edilecektir. İtilâfname iltihakı âkitler tarafından müsait bir tetkike mevzu teşkil edecek olan her Balkan memleketine açık bulunacak ve işbu iltihak

keyfiyeti, diğer imza sahibi memleketlerin muvafakatlerini bildirmeleriyle beraber hüküm ifade edecektir” (Cumhuriyet, 1934e: 1).

Mustafa Kemal Atatürk, Balkan Misâkı hakkında şunları söylemiştir:

Balkan birliğini isteyenler harp ve sulhun ne olduğunu tecrübe ile bilip sulhsever olmayı tercih edenlerdir. Beşeriyetin saadet ve refahının sulh içinde yaşamakla kabil olacağı inancına kani olanlardır. Bu kanaatte bulunan devletlerdir ki en önce bugünün, beşerin başı üstünde yükselen tanınması zaruri realitelerini görmüşler ve onun değiştirilemez icaplarına uygun olarak reel dostluklarla birleşmişlerdir. Bu dostlukların beşeriyetin bugünden sonra tecellisine gönülden intizar ettiğimiz dostluklara örnek olmasını temenni ederiz. Balkan Misâkı işte bu beklediğimiz örneklerin ilkidir. Bu ilk örneği yapabilenler içinde bulunmakla Türkiye bahtiyardır. Bütün sulh isteyen medeniyet alemi karşısında şüphesiz ki Balkan Misâkı'nın birleştirdiği çehre insanlık, sulhperverlik, kardeşlik çehresidir (Hakimiyeti Milliye, 1934b: 1).

Balkan Misâkı'na bağlı devletler kendi düşüncelerini tüm dünyaya daha rahat ifade edebilmek için Balkan haberleri'nin yer aldığı Balkan Herald adlı İngilizce yayım yapacak bir gazete çıkarmışlar ve gazetenin basım masraflarını üstlenmiştir (CBCA 30.10.0/227-528-2). Tefvik Rüştü Aras, misâk'ın Türkiye'nin takip etmiş olduğu yurttan sulh cihanda sulh politikasının mesut bir tecellisi ve Balkan ülkeleri arasında bir kardeşlik devrinin vesikası olduğunu ifade ederek Sovyetler Birliği, Fransa, İngiltere, İtalya ve Macaristan'a tavırlarından dolayı teşekkür etmiştir (TBMMZC, 1934: 15). Amerika'da yayım yapan The Hartford Times, eskiden karışık Balkan siyaseti içerisinde payı olan Türkiye bugün bir barış mimarı haline gelmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politikası, Sovyetler'in Avrupa'da tanınmasını her surette teşvik, Sovyetler ve diğer milletler ile dostane münasebet ve Avrupa'daki savaş ihtimali karşısında Balkan ittifakı oluşturmak şeklinde idi ve hepsini başardı şeklinde haber yapmıştır (CBCA 30.10.0/227-527-16). The Times, Bulgaristan ile Arnavutluk'un dahil olmadığı Balkan Misâkı'nın ismi ile tezat teşkil ettiğini, Yugoslavya'nın Bulgaristan'ın misâka dahil olması için bekleme taraftarı olmasına rağmen Fransa'nın baskısı üzerine imza etmek zorunda kaldığını yazmıştır (Cumhuriyet, 1934d: 3). Bulgaristan ve Macaristan'ın tedirgin olmaları üzerine “Misâk yalnızca Balkan Hükümetleri'nin emniyetini tekeffül eden bir vesikadır. Bunun haricinde yer alan devletler için haizi bir tesir olmayacaktır” şeklinde konuşan Tefvik Rüştü Aras, misâka katılmayan ülkelere karşı herhangi bir düşmanlık beslenmediğini eklemiştir (CBCA 30.10.10/227-526-19). Buna rağmen özellikle Bulgaristan'da misâka karşı tepkiler dinmemiştir. Bulgaristan'da çıkan Borba Gazetesi'nin 13 Şubat 1934 tarihli nüshasında Türkiye'yi Balkan Misâkı konusunda teşvik edenin Sovyetler olduğu, Bulgar milletine adeta pranga vurularak adaletsizlik yapıldığı belirtilerek şöyle devam edilmiştir:

“Bu adaletsizliklerin husulünde Türkiye'nin büyük teşriki mesasi vardır. Balkanlar'da iki Slav devletin birleşme ihtimali üzerine Türkiye, Yunanistan ve Romanya'nın Balkan Misâkı'nın akdi için en ziyade ısrar etmeleri bir tesadüf eseri değildir. Dünyada ebedi diye birçok muahedemeler imzalanmıştır. Fakat bunlar büyük adaletsizliklere istinat ettiği uzun müddet devam edememiştir. Balkan Misâkı'nın akıbeti de böyle olacaktır” (CBCA 30.10.0/242-632-18).

Bulgar Başbakanı Mushanov, “Biz misâkı luzumsuz addediyoruz, Bulgaristan'ın kimseye taarruz etme gibi bir düşüncesi yoktur” diyerek Misâk'a girmelerinin kendilerini Cemiyeti Akvam'ın on dokuzuncu maddesinde tarif edilen Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan barış antlaşmalarının milletlerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi hakkından mahrum bırakacağını, uluslararası hukukun kendilerine tanıdığı hakları talep ettiklerini belirtmiştir (Milliyet, 1934h: 7). Bulgaristan, 1919 Neuilly Antlaşması (Treaty of Neuilly-sur-Seine) ile kendisine çizilen sınırları ve kısıtlayıcı hükümleri tadil etmek istiyordu. Eğer Balkan Misâkı'nı imzalamış olsalardı mevcut durumu kabullenmiş olacaklarından düzenleme taleplerinden vazgeçmiş görüneceklerdi (Milliyet, 1934i: 1). İtalyan il Lavoro Fascista Gazetesi, Balkan Misâkı uluslararası ilişkilerin iyileşmesine hizmet etmiyor bilakis problemleri daha da derinleştiriyor. Balkan devletleri arasındaki münasebetleri bozan bu anlaşma Balkan haricindeki vaziyeti de olduğu gibi bırakıyor derken Almanya'da çıkan Der Angriff Gazetesi “Tamamen Balkan

devleti olan bir tek devlet var: Bulgaristan. O da misâk dışında bırakıldı. Fransız diplomatların rızasıyla imza olunan bu misâk dünya savaşı sonrası yapılan muahedelerin tadiline aleyhtar olması dolayısı ile bir terakki eserinden ziyade gerilemedir” yorumunu yapmıştır (Akşam 1934: 2). Macaristan’da yarı resmi yayım yapan Órai Újság Gazetesi’nde ise Balkan Misâkı’nın Balkanları karıştıracak bir husus içermediği yönünde haberler yayınlanmıştır (CBCA 30.10.0/227-527-8).

Balkan Misâkı’nın imzalanması Arnavutluk tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. Özellikle bu anlaşmaya dahil olmak için yaptıkları teşebbüslerin başarısızlıkla sonuçlanması Arnavutları üzmüştür. Arnavutluk, bütçede tasarruf tedbirleri uyarınca Ankara Büyükelçiliğini kapattığını ilan ederken Almanya, Avusturya, Çekoslovakya ve Litvanya’yı kapsayacak yeni bir elçilik açma girişiminde bulunmuştur (CBCA 30.10.0/233-572-5). Misâk sonrası, İtalyan donanması Arnavutluk’un Draç Limanına herhangi bir izin talep etmeden demir atmış ve İtalyan denizcileri karaya çıkmıştır. İtalyanlar misafir olarak geldikleri limanda kaideler gereği Arnavutluk Bayrağını selamlamamışlardır (CBCA 30.10.0/255-718-8). Bu durum Arnavutluk üzerindeki İtalyan nüfuzunu net bir şekilde göstermiştir.

Balkan Misâkı’nın imzalanmasından hemen sonra Yunanistan’da muhalefet ve iktidar arasında sert tartışmalar yaşanmıştır. Aslında bu tartışmalar Misâk’ın imzalanmasından önceye uzanmaktadır. Müzakerelerin başladığı ilk günlerde Yunan Dış İşleri eski Bakanlarından Andreas Michalakopoulos, Balkan birliğinin hayal olduğunu zira Balkan devletlerinin geçmişten gelen davalarının çözümünün mümkün olmadığını söylemiştir (CBCA 30.10.0/226.523.30). İşçi ve Köylü Partisi lideri Alexandros Papanastasiou, Balkan Misâkı’nı parafe etmek için 3 Şubat’ta Belgrat’ta toplanan Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya Dışişleri Bakanları’na telgraf çekerek imza sürecinin ertelenmesini istemiştir (Milliyet, 1934j: 6). Yunan muhalefetinin endişesi şu yönde idi: Sovyetler Birliği’nin Besarabya Bulgaristan’ın ise Dobruca meselesi yüzünden Romanya ile problemleri vardı. Sovyetler veya Bulgarların Romanya’ya karşı savaşa girmeleri halinde misâk’ın yükümlülükleri devreye girebilirdi. İtalya, Arnavutluk üzerinden Yugoslavya’ya saldırırsa da Yunanistan savaşa dahil olmak istemiyordu. İtalya, Sovyetler Birliği veya Almanya ile karşı karşıya gelme düşüncesi Yunanistan’da muhalif bir hava estirerek Balkan Misâkı aleyhinde büyük bir şüphe meydana getirmiştir. Liberal Parti lideri Venizelos (Sönmezoglu, 2015: 356), Misâk’ın imzacı ülkelerin meclislerinde kabul edilmeden feshe-dilmesi ve ardından yeniden düzenlenmesi gerektiğini söylüyordu (Milliyet, 1934a: 1). Papanastasiou ise Bulgaristan ve Arnavutluk’un misâk’a dahil olması için yeniden müzakerelere başlanılmasını ve Yunanistan’ın askeri taahhütlerinden kurtulması şartları yerine getirilirse Balkan Misâkı’na girmesi gerektiğini ifade etmiştir (Milliyet, 1934b: 2). Balkan Misâkı’nı iç politika tartışmalarına malzeme etmek istemediklerini, itirazlarının anlaşmanın esasına yönelik olduğunu ifade eden Venizelos ve taraftarlarının itirazları ana hatları ile şu şekilde idi: 1-Balkan Misâk’ı Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşma ile başlamıştır ve sonuçlanmıştır. Misâk’a hayat veren Venizelos’tur. Yunan Milleti bunu unutmamalıdır. 2-Arnavutluk ve Bulgaristan’ın dışarda kalması İtalya’yı rencide, İngiltere’yi de tedirgin etmiştir. 3-Misâk’ta Balkanlar dışından gelebilecek saldırılara karşı da Yunanistan’ın savaşa gireceği manası vardır. Yunanistan’ın kuvveti Bulgar ordusu ile mücadele etmeye yeterlidir. Buna karşı koymak için herhangi bir yardıma veya birliğe dahil olamaya muhtaç değildik. Balkan Misâkı, askeri ve mali açıdan zayıf durumda olan Bulgaristan’a karşı yapılmışsa bu kadar geniş bir kombinezona ihtiyacımız yoktu. Bedava olarak ağır tehlikelere atılıyor. Balkan Misâkı, az menfaate karşılık Yunanistan’a büyük devletlerin katılabileceği tehlikeli bir savaşa girme yükümlülüğü getiriyor. Balkan Misâkı’na Türklerin Sovyet çekincesi koymaları gibi Yunanistan’ın da İtalya çekincesi koyması gerekmektedir. 4-Balkan Misâk’ında yer alan “alınacak müşterek tedbirler” maddesi askeri yükümlülükleri kapsamaktadır. Bu mahiyette bir misâk’ın imzası için Yunanistan anayasasında bazı engeller ve şartlar mevcuttur. 5-Misâk’ın gizli tutulan protokolleri, milletlerarasında gizli diplomasi-nin ilgasına yönelik olan Cemiyeti Akvam ilkelerine aykırıdır (CBCA 30.10.0/227-526-12). 6- Gizli protokolün üçüncü maddesi Yunanistan’ı İtalya ile savaşmaya zorlamayacak şekilde düzeltilmelidir (CBCA 30.10.0/255/718-8).

Tsaldaris, muhalefetin Balkan Misâkı gibi önemli bir anlaşmanın imza şerefini hükümete mal etmek istemediğini, hükümetin amacının Yunan sınırlarını mevcut şekli ile muhafaza etmek olduğunu söylemiştir (CBCA 30.10.0/227-526-12). Hükümet taraftarı Kathimerini Gazetesi de Balkan Misâkı’nın bütün aşamalarının Liberal Parti dahil olmak üzere bütün siyasi mahfilce milli siyaset olarak tasvib

edildiğini hatta Yunanistan'ın bu siyaset sayesinde General Nikolaos Plastiras'ın darbe girişiminden kurtulduğunu yazmıştır (CBCA 30.10.0/256-720-9). Buna karşılık muhalif gazeteler “Büyük bir muvaffakiyetle tatbik edilen harici siyaset alt üst oldu. Yunanistan hareket serbestliğini kaybetti. Dostane münasebet yapmak yerine bir itilafın hasmı başka bir itilafa bağlandı” diyerek özellikle İtalyan tehlikesine karşı savunmasız kalmaktan endişe ettiklerini ve Misâk'ın böyle bir durumda Yunanistan'a yardım edemeyeceğini şu şekilde ifade etmişlerdir: “Hükümet gazeteleri ve müttefiklerimiz ordularını sıralıyorlar, diziyorlar, fakat asla söz etmeyi unutuyorlar ki bu ordular savaş zamanında büyük kısımda kendi memleketlerinin müdafaası ile meşgul olacak, sahillerimiz ve adalar ise İtalyan donanmasının tehdidi altında kalacaktır” (CBCA 30.10.0/227-526-6). Venizelos'un Girit'te yaptığı bir konuşmada “Bulgaristan'sız bir misâka Yunanistan'ın iltihakı beyhude ve manasızdır” demesi üzerine hükümet adına konuşan Maximos, misâk'ın Balkanlar'da barışı kuvvetlendirdiğini, revizyonist heveslere kapılan ve başka ülkeler tarafından kışkırtılan Bulgaristan'ın hayallerine son verdiğini ifade etmiştir. Maximos, Venizelos'un anlaşmanın onayının Senato'dan geçirilmeyeceği tehdidine karşı da gerekirse Senato'nun lağvedeceğini ifade ederek şunları söylemiştir:

“Muhalefetin ileri sürdüğü endişe şayet Yugoslavya-İtalya savaşı olur ve Bulgaristan İtalya yanında savaşa katılırsa Yunanistan'ın İtalya'ya karşı bir savaşa gireceği ihtimalidir. Halbuki böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi çok müstebattır ve bundan endişeye kapılmak beynelmilel vaziyeti bilmemek demektir. Yunanistan önemli bir tehlike atlatmıştır. Bulgar-Yugoslav yakınlaşması gerçekleşse idi Selanik için hakiki bir tehlike teşkil ederdi. Balkan Misâkı, işte bu tehlikeyi bertaraf etmiştir” (CBCA 30.10.0/227-526-12).

The Times gazetesinde Bulgar-Yugoslav yakınlaşmasına dair haberlerin yayınlanması ve Atina İngiliz Büyükelçiliği haftalık bülteninde bu haberin de yer alması üzerine Venizelos “İttifakın kusuru yalnızca Bulgaristan'ın dışarıda bırakılması değildir. Aynı zamanda Yugoslavya Bulgaristan ile yapacağı siyasi münasebetler konusunda Türkiye, Romanya ve Yunanistan'a haber vermek şartıyla serbesttir” diyerek bu gün böyle bir yaklaşma olmasına rağmen Yugoslavya engellenmiyorsa misâk'ın hükmü yok demektir demiştir (CBCA 30.10.0/227-526-6). Yugoslavya Dışişleri Bakanı Bogoljub Jevtić, Balkan Misâkı'nın savaş için değil barış için yapılmış bir anlaşma olduğunu, Balkanlar harici için herhangi bir taahhüt içermediğini ifade ederek şöyle demiştir: “Venizelos'un Balkan Misâkı aleyhindeki mücadelesini hayretle izliyorum. Misâkı kabul edecek ilk kişi olmalı idi. Acaba hakikat mefhumunu mu kaybetti?” (Milliyet, 1934c: 2). Tefvik Rüştü Aras da yaptığı açıklamada Balkan Misâkı'nın mükemmel olduğunu iddia etmediklerini çünkü Bulgaristan'ın misâka iştirak etmemesinin eksiklik olduğunu ancak Bulgaristan'a katılabilmesi için açık kapı bırakıldığını söyleyerek şöyle devam etmiştir:

“Balkan devletlerinden herhangi biri Balkan harici bir ülkeye saldırırsa, misâkı imzalayan devletlere hiçbir yükümlülük düşmez. Aynı durum misâkı imzalayan devletler için de geçerlidir. Yani misâkı imzalayan devletlerden birisi misâk içi veya dışındaki bir Balkan devletine saldıracak olursa misâk mütecaviz hakkında mevcut olmaktan düşüyor. Balkan Misâkı tedafüi yani savunma amaçlıdır ve bu mahiyeti Balkan Misâkı kadar mütebariz olan anlaşma çok azdır” (Milliyet, 1934d: 1).

12 Mart 1934 tarihinde Tsaldaris Hükümeti, muhalefetin endişelerini giderebilmek amacı ile “Balkan Misâkı'nın hedefi Balkan devletleri hudutlarının herhangi bir Balkan Devleti tarafından yapılacak taarruzdan müdafaasıdır. Yunanistan hiçbir sebeple yerine getirmeyi üstlendiği taahhütlerin ifası için herhangi bir büyük devletle harbe sürüklenemez” beyanatını parlamentoda okumuştur (Milliyet, 1934e: 1). Dış İşleri Encümeninde 14 Mart'ta kabul edilen misâk (Milliyet, 1934f: 2) parlamentoda uzun tartışmalardan sonra 20 Mart 1934'de kabul edilmiş geriye sadece Senato onayı kalmıştır (Milliyet, 1934g: 1). Bu tartışmaların Balkan Misâkı ülkeleri üzerindeki endişeli etkilerini gören Tsaldaris, 21 Mart'ta gazetelere beyanat vererek Yunanistan'ın bütün ruhu ile Balkan Misâkı politikasını takip ettiğini ve Balkan menfaatlerine hizmet etmek için üzerlerine düşen her şeyi yapacağını ifade ederek Misâk hakkındaki tartışmaların bitirilmesini istemiştir (CBCA 30.10.0/256-720-9). Yunanistan, Türkiye'nin anlaşmaya eklediği Sovyet çekincesine benzer olarak Yunanistan hiçbir durumda, büyük devletlerden birine karşı savaş ilan etmez şeklinde gizli nitelikli çekinceyi Balkan Misâkı'na ilave ettirmiştir (Sönmezoğlu, 2015: 356). Türkiye'nin İtalyan saldırısına uğraması halinde Yunanistan'ın tutumunun ne olacağını soran Türk Büyükelçisine cevap veren Tsaldaris, 1933 tarihli “Samimî

Anlaşma Misâkı'nın gereği ne ise Yunanistan'ın yerine getirmekte tereddüt etmeyeceğini söylemiştir (CBCA 30.10.0/255-717-23). Yunan Senatosu önüne gelen misâk, "Bir anlaşmanın gizli maddeleri bulunduğu takdirde o anlaşmanın ilan edilen şartlarını ihlal etmemesi hakkında Yunan Anayasasının seksen iki ve meclis onayı olmadan savaş ilan edilemeyeceğine dair seksen üçüncü maddelerine uyulmak koşulu" ile 2 Nisan 1934'te onaylanmıştır (Milliyet, 1934i: 1) . Yunan iç siyasetine malzeme olan Balkan Misâkı, onay sonrasında da uzun müddet tartışılmış ve hatta İsviçre'de yayımlanan Der Bund Gazetesi'nde Balkan Misâkı hakkındaki münakaşalar dolayısı ile Yunanistan'da diktatörlük ilan edileceğine yönelik emareler olduğuna dair haber yer almıştır (CBCA 30.10.0/227-526-18).

Balkan Misâkı, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı İtalya'ya, Yunanistan'ı Bulgaristan'a ve Romanya'yı Bulgaristan ve Sovyetler Birliği'ne karşı dış politikada güçlendirirken, Bulgaristan'ın Balkanlar genelindeki revizyonist politikalarına karşısında caydırıcı askeri bir iş birliği olmuştur (Sönmezoglu, 2015: 356). İmzacı ülkelerin siyasi olduğu kadar iktisadi sahada da birlik oluşturması için Balkan Misâkı İktisadi Konseyi oluşturulmuştur. Yugoslav gazeteleri iktisadi buhranı hafifletebilecek bir banka kurulması fikrinin Mustafa Kemal Atatürk tarafından yapıldığını duyurmuşlardır (Hakimiyeti Milliye, 1934a: 4). 1935 yılında Ankara'da toplanan Dışişleri Bakanları şu kararları almışlardır:

Konsey, dört şube halinde çalışacaktır. Şubelerin her birinin beş temsilcisi olacak ve bunlara uzman ekipler yardım edeceklerdir. Tuna ve Karadeniz'den istifade ederek Balkan devletlerinin İran ile olan faaliyetlerini arttıracak yollar ve deniz irtibat yollarının düzenlenmesi sağlanacaktır. Avrupa ülkelerinde Balkan Bankası kurulacaktır. Misâk ülkeleri arasındaki turizm işleri tanzim edilecektir. Misâk üyeleri, kendi ülkeleri dahilinde uygulamakta oldukları kanunları mümkün olduğu kadar birbirlerine yaklaştıracak, bu kanunlar arasında zıtlıklar mevcut ise bunlar düzenlenecektir.

Bahsedilen konularda düzenlemeler yapmak için ise Balkan Misâk Devletleri Daimi Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon Başkanlığı Yunanistan'la başlayarak 1935 yılında Romanya, 1936 yılında Türkiye, 1937 yılında ise Yugoslavya'da olacak böylece Misâk, tek büyük devletmiş gibi hareket serbestliğine sahip bulunacaktı. Romanya Dış işleri Bakanı Titulescu, bu kararların alındığı Ankara toplantısından sonra "Ankara'da bu defa muazzam bir devlet kurduk" demiştir (Kurun, 1935: 15).

Sonuç

I. Dünya Savaşı sonrası dünya barışının ancak tüm ülkelerin dahil olduğu ortak bir güvenlik sistemi ile gerçekleşebileceğinden hareketle Milletler Cemiyeti kurulmuştu. Aralarında birçok sorun olan devletlerin birlik içerisinde bulunabilmesi için öncelikle kendi bölgesel meselelerini halletmeleri gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi için ise bölgesel ittifak ve uzlaşmalara ihtiyaç vardı. Balkan ülkeleri arasında bir barış ortamının sağlanması hem Balkanlar'ın geleceği hem de dünya barışının sağlanması açısından çok önemliydi. Balkanlar'da birbirine hasmane tutum takınan devletlerin olması en çok bölgeye nüfuz etmeye çalışan büyük devletlerin menfaatlerine gelmekte ve işlerini kolaylaştırmaktaydı. Atatürk, Balkan ülkeleri arasındaki bir iş birliğini Balkanlar, Avrupa ve geniş çerçevede dünya barışı açısından elzem görmekteydi. Bu açıdan Atatürk'ün daha milli mücadele yıllarında kafasında şekillenen ve 1931 yılında ifade ettiği "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" politikasının en önemli sonuçlarından birisi Balkan Misâkıdır. Balkan Misâkı hiçbir devlete karşı oluşturulmuş tehdit amaçlı bir birlik değildi. Savunma amaçlı düşünülen Misâk, saldırganlığa kesinlikle karşıydı. Saldırganlığa karşı tutumu dünya barışı için güzel olmakla birlikte misâka bağlı devletler için zaaf teşkil etmekteydi. Misâk ülkelerine bir saldırı halinde Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın ne yapması gerektiği, savunmayı ne şekilde üstlenecekleri kararlaştırılmamıştır. Misâk, herhangi bir taarruz durumunda müzakere ile ortak karar alma mekanizmasını işletmek üzerine kuruludur. Kısacası savaş gibi zamanın çok kıymetli olduğu bir olayda acil karar almak yerine ortak müzakere yapmak önemli bir problem teşkil etmektedir.

Balkanların jeopolitik olarak en önemli devletlerinden birisi olan Bulgaristan'ın ve Arnavutluk'un Balkan Misâkı'na katılmamış olması Balkanların geleceğini tayin etmek iddiasında olan bir anlaşma için önemli bir eksikliktir. Ancak, Bulgaristan'ın 1933 yılındaki durumuna baktığımızda Balkan Misâkı'na dahil olabilmelerinin zor olduğu da görülmektedir. Bulgar'ların, Akdeniz'e çıkış noktala-

rının Yunanistan tarafından kapatılması anlaşmaya yanaşmamalarındaki en büyük sebeplerdendir. Türkiye, Sevr'i tanımayarak Kurtuluş Savaşı ile Misâkı Milli hedeflerini gerçekleştirmesine rağmen Bulgarlar kendi mefkurelerini gerçekleştirememişlerdir. Bu yüzden Bulgarların iktisadi ve askeri güçleri zayıf olsa da anlaşmaya dahil olmamaları kendi revizyonist politikalarına uygun bir hareket tarzıdır. Arnavutluk ise bulunduğu coğrafya itibarı ile İtalya etkisine çok açıktır. İktisadi, askeri ve hatta millî birlik yönünden zayıf olan bu küçük devletin Yunanistan, Türkiye, Yugoslavya ve Romanya gibi bölgesel güçler ile aynı dış politikayı takip etmesi mümkün değildir. Bu noktaları dikkate aldığımızda Arnavutluk ve Bulgaristan'ın oluşturulan bu ittifaka girmesi mümkün gözükmemektedir. Bulgaristan ve Arnavutluk'un katılmayacağına en başından bilindiği bir ittifaka neden Balkan Misâkı adı verildiği ise önemli bir sorudur. Balkan ismi üzerinde ısrar edilmesinin arkasında dünyaya Balkanların geleceği ile ilgili bir karar verilecekse bizimle uzlaşmadan olmaz mesajının verilmek istenilmesi olarak da değerlendirebiliriz. Misâk, büyük güçler tarafından bölgesel veya küçük adı verilen devletlerin kendilerinin bir köşede bırakılmasına bir karşı çıkıştır. Misâk içerisinde hukuksal olarak birbirlerine eşit olan devletler büyük güçlerin çizeceği dünya siyasetinde gruplar arasında savrulmak yerine kendi ittifaklarını yapıp güçlerini birleştirerek hakim rol oynamak ve kendi kaderlerini kendileri tayin etmek arzusunu hayata geçirmişlerdir.

Kaynakça

A-Telif-Tetkik Eserler

- Akşin, A. (1991). Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Akandere, O. (2003). "20-26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul'da Toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları". Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, S.14, s. 249-298.
- Alp, A.H. (1974). "Balkan Paktı", Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Cumhuriyetin İlk On yılı ve Balkan Paktı(1923-1934). Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı, s.308-388.
- Ateş, T.(1986). "Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası. C.44, S.1-4, s.81-104. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/istjecon>.
- Çakmak, Z. (2007). "Yunanistan Başbakanı Panagis Tsaldaris'in Türkiye'yi Ziyareti", (10-17 Eylül 1933)". Turkish Studies, C 2, S 4, s.1271-1282. <https://turkishstudies.net/turkishstudies.jsp>.
- Değerli, E.S. (2006). "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. S.15, s.239-262. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe>.
- Eyicil, A. (2004). "Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. C.20, S.59 s.335-367. <https://www.atam.gov.tr/atam-dergisi>.
- Gökçen, S. (2016). "Atatürk Döneminde Türkiye-Yugoslavya İlişkileri ve Kral Alexander'ın Türkiye Ziyareti". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.9, S.42, s. 662-682. <https://www.sosyalarastirmalar.com/yeni/anasayfa.html>.
- Gönlübol, M. ve Sar, C. (1996). "1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995). Ankara, s.3-182.
- Gönlübol, M. ve Sar, C. (1997). Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası(1919-1938). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi
- Hatipoğlu, M.M. (1997). Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan(1923-1954), Ankara: Siyasal Kitabevi
- Irmak, S. (1978). Atatürk'ten Anılar, Ankara: Güven Matbaa
- Karpat, K. (2012). Türk Dış Politikası Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları
- Kelkitli F.A. (2017). "İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlar'da Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.72 S.2, s.423-443.
- Sander, O. (1969). Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965), Ankara: İmge Kitabevi
- Sander, O. (2013). Türkiye'nin Dış Politikası, Ankara: İmge Kitabevi
- Soysal, İ. (1985). "Balkan Paktı(1934-1941)", Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan, TTK, 227-238.
- Soysal, İ. (2000). Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945, C.1, Ankara: TTK
- Sönmezoğlu, F. (2015). İki Savaş Arasında Türk Dış Politikası, Der Kitabevi, İstanbul.

Şimşir, B. (1981). "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri", Belleten, C.XLV/I, S.177, s.157-207. <https://www.ttk.gov.tr/category/yayinlarimiz/dergi/belleten/>.

TBMM Zabıt Ceridesi, (1334), Birinci İctima, C.18, D.1, İ.3

TBMM Zabıt Ceridesi, (1933), Yetmiş Birinci İnikat, C.17, D4, İ.2.

TBMM Zabıt Ceridesi, (1934), Elli sekizinci inikat, D.IV, C.22, İ.3.

TBMM Zabıt Ceridesi, (1934), Sekseninci İnikat, D.IV, C.24, İ.3.

TBMM Zabıt Ceridesi, (1934), Yirmi Dördüncü İnikat, D.IV, C.20, İ.3.

Tekinsoy, Y.E. (2017). "II.Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Dönemleri Dış Politika", Türk Dış Politikası(1830-1989), Ankara: Berikan Yayınevi.

Türkeş, M. (1994). "The Balkan Pact and Its Immediate Implications for the Balkan States, 1930-34", Middle Eastern Studies, C. 30, S.1, s.123-144. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ortetut>.

Metin, Ö. (2019). "Romanya-Türkiye İlişkilerinde Göç Perspektifi (1923-1936)", CTAD, Yıl 15, S.30, s. 309-332. <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/akademik/dergi.shtml>.

Özer, İ. (2017). "İsmet İnönü Dönemi Türk Dış Politikası", Türk Dış Politikası(1830-1989), Ankara: Berikan Yayınevi.

Yalçın, E. S. (2007). Atatürk'ün Millî Dış Siyaseti, Ankara: Gazi Kitabevi

Yel, S. (2003). "Atatürk ve İnkılâplarının Arnavutluk'taki Tesirleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.XIX, S. 55, s.105-123. <https://www.atam.gov.tr/duyurular/dergi>.

Yılmaz, M. S. (2017). "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası(1923-1938)", Türk Dış Politikası(1830-1989), Ankara, Berikan Yayınevi.

B- Gazeteler

Cumhuriyet, 2 Teşrinievvel 1930(a).

Cumhuriyet, 24 Teşrinievvel 1930(b).

Cumhuriyet, 17 Teşrinievvel 1931(a).

Cumhuriyet, 14 Eylül 1931(b).

Cumhuriyet, 23 Teşrinievvel 1931(c).

Cumhuriyet, 27 Teşrinievvel 1931(d).

Cumhuriyet, 22 Teşrinievvel 1932.

Cumhuriyet, 6 Eylül 1933(a).

Cumhuriyet, 8 Eylül 1933(b).

Cumhuriyet, 18 Ağustos 1933(c).

Cumhuriyet, 9 Eylül 1933(d).

Cumhuriyet, 12 Eylül 1933(e).

Cumhuriyet, 15 Eylül 1933(f).

Cumhuriyet, 18 Eylül 1933(g).

Cumhuriyet, 20 Eylül 1933(h).

Cumhuriyet, 5 Teşrinievvel 1933(i).

Cumhuriyet, 18 Teşrinievvel 1933(i).

Cumhuriyet, 28 Teşrinievvel 1933(j).

Cumhuriyet, 7 Teşrinisani 1933(k).

Cumhuriyet, 11 Teşrinisani 1933(m).

Cumhuriyet, 30 Kanûn-ı Sâni 1934.

Cumhuriyet, 1 Şubat 1934(a).

Cumhuriyet, 3 Şubat 1934(b).

Cumhuriyet, 5 Şubat 1934(c).

Cumhuriyet, 14 Şubat 1934(d).

Cumhuriyet, 12 Şubat 1934(e).

Hakimiyeti Milliye, 11 Eylül 1933(a).

Hakimiyeti Milliye, 12 Eylül 1933(b).

Hakimiyeti Milliye, 15 Eylül 1933(c).

Hakimiyeti Milliye, 26 Eylül 1933(d).

Hakimiyeti Milliye, 6 İkinci Teşrin 1933(e).

Hakimiyeti Milliye, 24 İkinci teşrin 1933(f).

Hâkimiyet-i Milliye, 9 Şubat 1934.

Hakimiyeti Milliye,13 Birinciteşrin 1934(a)

Hakimiyeti Milliye, 20 Birinciteşrin 1934(b)

Milliyet, 2 Mart 1934(a).

Milliyet,3 Mart 1934(b).

Milliyet, 7 Mart 1934(c).

Milliyet, 8 Mart 1934(d).

Milliyet, 14 Mart 1934(e).

Milliyet, 15 Mart 1934(f).

Milliyet, 21 Mart 1934(g).

Milliyet, 1 Nisan 1934(h).

Milliyet, 3 Nisan 1934(i).

Milliyet, 4 Nisan 1934(j).

Milliyet, 4 Şubat 1934(j).

Akşam, 16 Şubat 1934.

Kurun, 1 İkincikanun 1935